

RAINER WOHLFARTH
BETTINA MUTSCHLEROVÁ

LÉČIVÁ SÍLA ZVÍŘAT

Jak nás zvířata uzdravují

KAZDA

RAINER WOHLFARTH
BETTINA MUTSCHLEROVÁ

LÉČIVÁ SÍLA ZVÍŘAT

Jak nás zvířata uzdravují

KAZDA

Pokud tato publikace obsahuje odkazy na webové stránky třetích stran, nepřebíráme za jejich obsah žádnou odpovědnost, protože je nepovažujeme za své vlastní, ale pouze odkazujeme na jejich stav v době prvního zveřejnění.

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o., v roce 2023.

Nové sady 2, 602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

tel.: +420 725 518 237

Elektronické vydání:

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o.

Všechna práva vyhrazena

Datum poslední aktualizace: červen 2023

Formát elektronické knihy: EPUB

ISBN 978-80-7670-136-6

Vytvoření elektronické verze PureHTML.cz, 2023

Papírové vydání:

Původní název: *Wie Tiere uns gesund machen – Über die Heilkraft der Tiere* od Rainera

Wohlfartha a Bettiny Mutschlerové

1. vydání

© 2020 by Rainer Wohlfarth

© 2020 by Bettina Mutschler

© 2020 by btb Verlag ze skupiny Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH, Mnichov, Německo

1. vydání

Překlad: Martin Richter

Jazyková redakce a korektury: Tereza Filinová, Adéla Jiříková, Lenka Kubelová

Odborná korektura: Vojtěch Zavadil

Sazba: Artedit, spol. s r. o.

Obálka: Pavel Ševčík

Fotografie na obálce: Ksenia Raykova / shutterstock.com

Tisk a vazba: CPI Moravia Books s. r. o., Pohořelice, Česká republika

ISBN: 978-80-7670-107-6

Knihy lze zakoupit v knihkupectvích nebo výhodně přímo u nakladatele
na www.knihykazda.cz.

*Všem našim zvířatům, která nás inspirovala.
To, co jste nám dali, nás bude provázet celý život.*

Trochu jiná předmluva

Když Rainer v polovině 80. let 20. století studoval psychologii, byla zvířata pro vědu zajímavá pouze jako pokusné objekty. Pokusy na zvířatech pomohly například ozřejmit, jak se učíme nebo jak se vyvíjejí psychické poruchy. O vztahu mezi lidmi a zvířaty a o tom, jak tento vztah ovlivňuje evoluční vývoj člověka, naše myšlení a cítění nebo naši duševní rovnováhu, se Rainer nedozvěděl zhora nic.

Před několika lety jsme jednou odpoledne s Rainerem vtipkovali o tom, jak zaměstnat Aylu, našeho mladého ovčáckého pudla, což je staré německé pastevecké plemeno: Mohla by se možná naučit nosit nám toaletní papír, podat noviny či přinést telefon... Slzy smíchu, které nám nad našimi nápady vytryskly, jsme si ale brzy setřeli. Bylo nám totiž jasné, že od našeho psa potřebujeme něco jiného. Ale zpočátku jsme nemohli přijít na nic opravdu smysluplného.

Nedlouho potom nás jeden náš kamarád pozval na oslavu svých narozenin. Místo očekávaného bujarého večírku tu však vládlo trapné ticho – před dvěma dny ho opustila manželka. Seděl na pohovce se sklopenou hlavou a se smutnými zapadlými očima – konverzace vázla, narozeninový dort chutnal mdle. Najednou se mu však pohled rozjasnil a na tváři se mu objevil náznak úsměvu. To když mu Ayla položila hlavu do klína a on ji pohladil. Nikdy předtím jsme u Ayly nic podobného neviděli. K lidem se chovala velmi zdrženlivě, dokonce ani nás nezahrnovala kdovíjakou přízní. A teď tohle. Zřejmě vycítila, co náš známý právě potřebuje: pohladit ji. V té době jsme nevěděli nic o biofilii, oxytocinu nebo o důvěrném vztahu mezi terapeutem a pacientem založeném na rovnosti. Viděli jsme jen to, jak Ayla sama od sebe udělala správnou věc – a přesně to byla chvíle, kdy nám došlo, jak můžeme Aylu smysluplně zaměstnat.

Její chování v nás vzbudilo zvědavost, nejdůležitější z lidských vlastností. Chtěli jsme se dozvědět víc o tom, co mají psi a lidé společného, a touha po poznání nás brzy strhla. A tak jsme si postupně zvali domů odborníky, aby nás zasvětili do možností

intervencí za pomoci zvířat. Rychle jsme našli malou skupinu zájemců, kteří se s námi ponořili do tohoto pro nás nového světa. Pak se stalo něco, co jsme nečekali: Telefon zvonil téměř nepřetržitě a našich „bytových seminářů“ se chtěli zúčastnit i úplně cizí lidé. Náš byt brzy nápor nezvládal, a tak jsme založili Freiburský institut pro terapii pomocí zvířat a zřídili si vlastní školicí areál a malé centrum.

Postupem času jsme získávali vlastní zkušenosti – Bettina při každodenní práci se psy a osly, Rainera zase zajímaly vědecky podložené poznatky o vztahu mezi člověkem a zvířetem. V průběhu let jsme oba poznávali, jak využívat zvířata v terapii a při koučování. Mezi námi a zvířaty se vytvořilo nesmírně silné pouto, které je něčím víc než součtem dvou částí. Intenzivní spolupráce mezi terapeutem a zvířetem má pro klienta jasnou hodnotu, protože dostane to nejlepší jak od lidského terapeuta, tak od zvířecího koterapeuta. V našem centru se propojil vědecký přístup s institucionálním.

Jak musí vypadat vztah mezi člověkem a zvířetem, abychom mohli eticky využívat zvířata jako koterapeuty? Tato otázka se pro nás stala celoživotním tématem.

Každý asi už někdy slyšel o delfíní terapii, ale jen málokdo ví, že něco podobného dokážou i psi, koně nebo osli, kteří se na rozdíl od delfínů dají chovat v podmínkách ohleduplných k jejich potřebám. Abyste mohli využít potenciál těchto zvířat, nepotřebujete k tomu žádné zvláštní znalosti. Stačí sledovat děti, které svému mazlíčkovi svěřují všechny svoje starosti a tajná přání, nebo je pozorovat, jak se učí přebírat zodpovědnost, když se o něj starají. Dnes je již téměř všeobecně známo, že kontakt se zvířaty nám přináší nejen radost, ale také podporuje naše zdraví. Vypadá to, že na nás zvířata působí pozitivně. Tuto fascinující interakci člověka a zvířete začíná věda teprve postupně chápat. Existují dva zásadně protichůdné postoje: Na jedné straně mnoho lidí odmítá léčivé působení zvířat, protože ho považuje za ezoterický nesmysl. A na druhé straně mnoho lidí připisuje zvířatům zvláštní sedmý smysl. Z našeho pohledu ani jedno z toho neodpovídá skutečnosti. Pozitivní vliv zvířat na člověka lze vědecky popsat a zvířata nepotřebují sedmý smysl. Ovlivňují nás

prostřednictvím velmi základních neuronálních, fyziologických a hormonálních procesů, které se vyvinuly během dlouhého období společného vývoje.

•••

Jednou nám přišel neobvyklý e-mail. V severním Schwarzwaldu na jihozápadě Německa, přesněji nedaleko lázní Sasbachwalden, měl vzniknout zcela nový typ zoologické zahrady, jehož součástí se mělo stát také terapeutické centrum pro terapii pomocí zvířat. Prý jestli bychom neměli zájem tam pracovat. Měli!

Poslechli jsme svoji intuici, oba jsme dali výpověď v dosavadní práci a do Sasbachwaldenu se přestěhovali – od roku 2014 tady tak uskutečňujeme svůj sen. Cesta k němu byla sice trnitější, než jsme si mysleli, ale vzdávat se nehodláme.

•••

Naše Ayla si mohla užívat novou velkou zahradu, než tady v roce 2015 poklidně navždy zavřela oči. Dnes se naším životem prohání Thimba, veselý barbet, který miluje lidi a obohacuje naši terapeutickou práci. Vycítí, kdy si ji naši klienti potřebují pohladit nebo kdy je vhodnější chovat se k nim jinak. Ale ani Thimba není génius, proto jsou už nějakou dobu součástí našeho týmu také Paco, Leo, Samu a Pepe – čtyři oslí valachové.

Díky nim se naši pacienti učí to, co nám lidem někdy chybí: mít pevný charakter. Naši osli jsou rozvášní a pečlivě zvažují každý krok. Pokud se jim zdá země pod nohama nějak divná, zastaví se a přemýšlejí – bez ohledu na to, jak dlouho to trvá – a najdou řešení. Vždy. Osli nenásledují slepě člověka – každý osel se rozhoduje sám, kudy chce jít. Pokud má příliš velké obavy a jeho zkušenosti ho před vytyčenou trasou varují, vydá se jinudy. Účastníci našich seminářů se mimoděk dozvědí, že osel jen tak bezhlavě neutíká. Neběží za davem. Nechce se zavděčit ostatním. Nelze ho nalákat na mrkev. Rozhodně se nedá ovládat taháním, tlačáním, nebo dokonce bitím. Spíše se spoléhá na svůj rozum a argumenty. Objevit v sobě prostřednictvím této zkušenosti osla je léčivé. A nesmíme zapomenout na Lilly, toulavou kočičku, která se zabydlela v našem domku ve Španělsku ani přes

usilovné přemlouvání z něj nechtěla odejít. Proto jsme si ji nakonec vzali s sebou do Německa.

Blahodárné působení zvířat na člověka se stále ještě nedostalo do širšího povědomí a o terapiích pomocí zvířat – pokud nemluvíme o delfínech – se téměř vůbec neví. Navíc se v této oblasti pohybuje mnoho černých ovcí – ačkoliv skutečným ovcím hrubě křivdíme. Takoví „terapeuti“ slibují uzdravení tam, kde k uzdravení dojít nemůže, a co považujeme za nejhorší: věnují malou pozornost tomu, aby se žilo dobře zvířatům.

Proto jsme se rozhodli napsat knihu, v níž nechceme pouze vyzdvihnout pouto mezi člověkem a zvířetem, ale v níž chceme ukázat, jak může tento vzájemný vztah vypadat a proč může být blízkost zvířat pro lidi léčivá. Stále dokola se také budeme ptát, co od nás zvíře potřebuje, aby mohlo svůj úkol plnit.

V knize, kterou držíte v rukou, se proto podrobně zabýváme souvislostmi mezi zvířaty a naším zdravím. Chceme ukázat, co můžete udělat pro to, abyste tuto léčivou sílu zvířat využili. Uvádíme vědecké poznatky, popisujeme každodenní zkušenosti při práci se zvířaty a snažíme se slovy vyjádřit to, co lze ve skutečnosti pochopit pouze intuitivně. Uvádíme konkrétní příklady ze své každodenní praxe i příběhy lidí, pro které zvířata udělala mnoho dobrého, a povíme vám o našich nadšených spolupracovnících, kteří nás na naší cestě doprovázejí.

V **první kapitole** nastíníme historii vztahu mezi člověkem a zvířetem a také to, proč na nás mají zvířata blahodárný vliv.

Ve **druhé kapitole** se zaměříme na to, jak důležitou roli hrají domácí zvířata během dospívání, a na to, jak se díky zvířatům mohou děti rozvíjet.

Ve **třetí kapitole** se budeme zabývat tím, jak přesně funguje to, že domácí zvířata podporují naše zdraví, a proč zvíře v domě někdy funguje lépe než jakýkoliv lék.

Čtvrtou kapitolu věnujeme zvláštnímu případu domácích mazlíčků – asistenčním psům. Jsou to speciálně vycvičení psi, kteří obvykle pomáhají chronicky nemocným lidem v jejich každodenním životě.

V **páté kapitole** se budeme věnovat zvířatům jako koterapeutům. Popíšeme, proč mohou fungovat jako skvělí partneři při terapeutické

práci, a pokusíme se nastínit, u kterých onemocnění mohou být zvířata opravdu dobrými koterapeuty a jaké pro to existují vědecké důkazy.

V **šesté kapitole** se podíváme na to, proč delfíni nejsou záchranáři a proč patří do oceánu.

V **sedmé kapitole** se zaměříme na hospodářská zvířata, tedy na to, proč bychom se měli nechat léčit od krav, oslů, koz nebo ovcí.

V **osmé kapitole** uvádíme, co všechno je potřeba pro dobrou terapii s využitím zvířat. Nastíníme vám, jaké podmínky je nutné splnit k tomu, aby se se zvířaty při terapii zacházelo ohleduplně a v souladu s etikou.

Většinu toho, o čem v této knize píšeme, jsme sami zažili, některé příběhy nám vyprávěli účastníci našich školení, něco jsme se dozvěděli v rámci svého výzkumu – ve všech uvedených příbězích jsme ale jméno, věk a profesi zúčastněných osob kvůli ochraně osobních údajů pozměnili.

•••

My máme jasno: Zvířata jsou pro zdravý život stejně důležitá jako čistý vzduch nebo zdravé potraviny. Výhody plynoucí ze života s nimi jsou ověřeny i zkušenostmi našich předků. Každé setkání se zvířaty se dotýká naší duše a zanechává v nás stopu, která nikdy zcela nezmizí. Tímto způsobem můžeme vybudovat pevný základ, který podporuje a obohacuje náš život a který se může ukázat jako léčivý v mnoha situacích.

Začněme.

1 Na začátek: Trocha historie

Když jsme začali psát tuto knihu, jedno nám bylo velmi rychle jasné a chtěli bychom to vysvětlit hned na začátku: Vztahem mezi lidmi a zvířaty se zabýváme už mnoho let. Naše každodenní práce čerpá ze znalostí a poznatků, které jsme v této oblasti získali, a to samé platí i pro naše kolegy, klienty, přátele a známé, se kterými se o svojí práci bavíme.

V této knize však nemůžeme a ani nechceme bezohledně předpokládat, že i vy máte stejné znalosti. Právě proto v první kapitole shrneme nejdůležitější aspekty bohaté historie vztahů mezi našimi předky a zvířaty – bez toho by nebylo možné získané poznatky o blahodárném působení zvířat pochopit (nebo případně jen velmi obtížně).

Pokud jste se už historií vztahu mezi člověkem a zvířaty někdy důkladněji zabývali, tuto kapitolu prosím přesto nepřeskakujte. Možná v ní objevíte pár informací, o nichž jste doposud nevěděli.

Jak se zvířata a lidé navzájem našli

My lidé jsme po tisíce let navazovali vztahy s velmi odlišnými živočišnými druhy. Dobře, to není vyloženě převratná novinka. Už dlouho víme, že naši dávní předci před několika tisíciletími měli po svém boku zvíře jako věrného přítele a důvěrníka – a to nejen psa. A vše nasvědčuje tomu, že tyto vztahy měly na lidi vždycky nějakým záhadným způsobem zvláštní pozitivní vliv. Vydejme se tedy společně na cestu až k počátkům tohoto jedinečného pouta.

Tato symbióza vznikla kdesi v pravěku až raném starověku. Dlouho jsme o tom nevěděli, ale naše nadšení ze zvířat a s ním nerozlučně spojené pocity a emoce mohou být klíčem k psychickému zdraví a nejspíše i k naší lidskosti. Až teprve v současnosti začínáme pomalu chápat, do jaké míry měla naše blízkost ke zvířatům vliv na evoluci člověka. Hluboký vztah mezi zvířaty a lidmi se zakládá na tom, že

ačkoliv jsme jako živočichové od základu jiní, cítíme podobně, myslíme podobně a vyjadřujeme se podobným způsobem.

Společné kořeny

Vezmeme to od začátku: Molekulární biologie ukazuje, že všechny rostliny, živočichové, a tím pádem i my lidé pocházíme z jednobuněčných organismů. Tyto jednobuněčné organismy žily přibližně před 3,8 miliardami let. Ve vědě byly pojmenovány LUCA, což je zkratka pro *last universal common ancestors*, tedy poslední společní předci všech živých organismů. Všechny bakterie, houby, rostliny, zvířata a lidé, kteří dnes existují, se pravděpodobně vyvinuli přímo z LUCA.¹ Čistě teoreticky by tak každý z nás mohl své předky vystopovat až k těmto primitivním prvokům. To věděl už evoluční biolog Charles Darwin, který asi před 170 lety rozšířil naše znalosti o společném původu, plynulých evolučních přechodech a rozvětvení veškerého života.

Na rozdíl od bakterií, rostlin a hub se však u živočichů vyvinula nervová soustava, díky níž můžeme zaznamenávat složité smyslové vjemy, pociťovat slast a bolest a od určitého stadia vývoje také emoce – strach, radost, smutek, odpor a hněv. Tyto základní emoce se vyvinuly během evoluce obratlovců před 400 až 600 miliony let.

Primitivní emoce také souvisejí s naší hluboce zakořeněnou fascinací vším živým, kterou mimo jiné dokazují pravěké jeskynní malby. Jeskyni Chauvet v jižní Francii označují odborníci jako „Sixtinskou kapli pravěku“: Na 500 metrů dlouhé stěně jeskyně najdeme více než 400 technicky dokonalých maleb zvířat – jsou mezi nimi divocí koně, buvoli, nosorožci, lvi či mamuti. Na malbách v Lascaux, další velké jeskyni ve Francii, byli rovněž zobrazeni koně, jeleni, bizoni, kočky, nosorožec srstnatý, ptáci a jedna skákající kráva. Vedle krávy leží jednoduše nakreslená postavička s ptačí hlavou a erekcí – jediná kresba v Lascaux, která připomíná člověka. Před touto postavou stojí zubr s visícími střevy a vedle něj sedí pták na nějaké větvi.

A na mimořádně realistické skalní malbě ve španělské Altamiře projevuje neznámý, dávno zesnulý umělec soucit se zvířetem: Dojemná malba zobrazuje raněného zubra, který se zhroutil na zem.

Na těchto „primitivních“ kresbách obvykle nebylo zobrazeno pouze zvíře jako takové – podle nejnovějších výzkumů představovala zvířata symboly, a často šlo o zachycení síly přírody. Nicméně pradávni umělci doby kamenné jednoznačně preferovali kresby s motivy zvířat, překvapivě málo se naopak zajímali o mezilidské záležitosti, jako byly například různé obřady, souboje nebo rituály. Na svých kresbách dokonce ani nezachycují rostliny nebo krajinu; zjevně pro ně neměli cit. Dokázali však úchvatně realisticky zobrazit zvířata plná života, vystihnout jejich temperament, zachytit nebezpečí, které představovala, a jejich pestrost – tato jeskynní vyobrazení dodnes považujeme za velmi kvalitní a umělecky hodnotná. Právě tyto malby vyjadřují naše nejzákladnější propojení s přírodou.

Ale to vůbec nepřekvapí: Lidé a zvířata vytvářeli osudová společenství dávno předtím, než se z našich pravěkých předků vyvinuli moderní lidé. Jen s pomocí zvířat byli schopni přežít a i některá zvířata se jako tzv. kulturní následovníci naučila oceňovat lidskou blízkost a využívat ji ke svému prospěchu.

Zvířata jako pohon rozvoje kultury

Při putování k počátkům vztahu člověka a zvířete si uvědomíme, že v našem vývoji představuje doba od počátku lidské civilizace až po současnost jen krůček. Doba, která uplynula mezi dneškem a budováním prvních měst před pěti tisíci lety, představuje zhruba miliontinu délky celkového evolučního vývoje, kterou lidé a zvířata urazili v savanách, stepích a tundrách naší planety. Pro lepší představu – je to, jako bychom se dívali na jeden až dva centimetry na kilometrovém úseku.

Je zcela zřejmé, že pro přežití našich předků byl úzký vztah se zvířaty nezbytnou podmínkou. Mohli bychom dokonce zajít ještě dál a tvrdit, že *Homo sapiens* by se bez svých zvířecích společníků nikdy nedostal tak daleko. Kdyby neexistovali předkové současných psů, koček, koní, ovcí a skotu, lidstvo by pravděpodobně nebylo schopné vybudovat civilizaci, nebo by se u něj dokonce nerozvinula vyšší inteligence. Dalo by se říct, že teprve zvířata v našem okolí z nás udělala moderního člověka. Svět zvířat podnítil naše předky k něčemu, co evoluce

v takové míře nezvládla: k vývoji nástrojů, rozvoji empatie, jazyka a kultury.

Možná to zní jen jako tvrzení, jenže věda to považuje za nesporný fakt. Před 2,6 miliony let se první lidé, žijící na území dnešní Etiopie, naučili vyrábět kamenné nástroje a lovit pomocí nich divoká zvířata. Díky tomu začali naši předci sledovat šelmy i jejich kořist a předvídat jejich chování. Právě tyto primitivní počátky empatie umožnily našim předkům udržet si při lovu malý, ale rozhodující náskok před silnějšími konkurenty. Díky tomu naši předci udělali výrazný skok ve vývoji.

Pat Shipmanová, profesorka antropologie na Penn State University, tvrdí, že pokud by první lidé byli vegetariáni, nemohli by dosáhnout takto velkých úspěchů.² Živiny z masa kořisti podpořily vývoj našeho mozku. Energie z tuku, který se přitom v těle ukládal, vydržela dostatečně dlouho, aby naši masožraví předci měli mezi dvěma jídly k dispozici něco nesmírně důležitého: čas. A zjevně věděli, jak s ním efektivně nakládat. Vyráběli stále lepší nástroje, hledali další zdroje potravy, učili se, vzájemně komunikovali a přemýšleli o tom, co se odehrává v hlavách jiných tvorů. Někteří vědci jsou dnes dokonce přesvědčeni, že právě zde najdeme také počátky náboženství. Propojení mezi lidmi a zvířaty se každopádně neomezuje jen na získávání masa, vlny, mléka či na přátelství.

Neolitická revoluce

Všude na naší planetě žijí lidé společně se zvířaty. Na první pohled to z hlediska evoluční biologie nedává příliš smysl, a často je to dokonce nevýhodné. Žádný jiný savec totiž o jiný druh nepečuje. Nebo jste někdy viděli jezevce, který se stará o králíka, případně lvy, kteří se starají o mládě žirafy? Starat se o ostatní stojí energii a sílu, a to na úkor vlastních potomků. Podle Pat Shipmanové jsou vidět výhody tohoto přístupu až na druhý pohled. Popisuje, jak úzký vztah se zvířaty pomohl člověku v průběhu evoluce udělat další důležité vývojové kroky. Jednoho z takových rozhodujících milníků bylo dosaženo, když se lidem podařilo zvířata ochočit a domestikovat. Tomuto vývojovému kroku se odborně říká „neolitická revoluce“ a právě ta odstartovala nejúspěšnější období ve vývoji lidstva. Úspěch

našeho druhu je tedy založen na ochočení, domestikaci a šlechtění zvířat chovaných v blízkosti obydlí. Nicméně domestikace, tedy zdomácnění divokých zvířat, pravděpodobně nefungovala pouze ze strany člověka. Už před 30 000 lety se podobné chování vyskytuje i u vlků.

Jednu z velkých záhad paleoantropologie nastiňuje otázka: Kdy přesně začali první lidé mluvit? O odpovědi dokážeme zatím pouze spekulovat. Lze však předpokládat, že právě zvířata měla významný vliv na vývoj řeči a jazyka. Pat Shipmanová si je jistá, že naši pravěcí předkové si v prvních rozhovorech povídali o zvířatech, protože pro ně byla nepochopitelná a nebezpečná. Aby o nich mohli komunikovat, museli si osvojit jednoduchý signální jazyk, podobný tomu, jakým se dorozumívali jejich opičí příbuzní. Zvířata si tak prakticky „vyžádala“, aby o nich pravěcí lidé mluvili. A z evolučního hlediska je od vzniku jazyka k domestikaci psů, koček a koní pak jen krůček.

Domestikace nicméně předpokládala, že se první lidé postupně naučí interpretovat projevy, zájmy, emoce a vnímání zvířat. Díky tomu pak dokázali poznat, jaký význam určité události pro zvířata mají a jak s nimi dále naloží. Každý, kdo se někdy setkal s divokými zvířaty, ví, jak důležité pro přežití může být vcítit se do svého protějšku a pochopit, jak vnímá svět. Bylo tedy velmi výhodné umět se vcítit, projevit empatii. Podle archeologických nálezů se tato schopnost vyvinula pravděpodobně před 10 000 až 50 000 lety. Vědci zabývající se starověkem to dokázali vyčíst z hrobů lidí, kteří by bez pomoci druhých nepřežili.³ Díky této nové schopnosti dokázali naši předci nejen lépe a kvalitněji o zvířatech komunikovat, ale hlavně předvídat jejich chování, a dokonce ho i usměrňovat žádoucím směrem. Vědět, co si druhý člověk myslí, a předvídat, co udělá, se dnes považuje za pravděpodobně nejdůležitější hnací sílu v historii lidského vývoje. Podstatnou výhodou bylo, že někteří lidé dokázali předvídat i chování zvířat, a odhadnout tak, kterým směrem se kořist vydá nebo jak ji přilákat. Představte si, že nějaký náš předek náhodou zpozoroval jelena, který si pochutnával na koříncích, a vcítit se do něj. Pak už pro něj bylo snadné pomocí kořínků zvíře nalákat na určité místo. Lze předpokládat, že naši předci zmoudřeli nejen díky vzpřímené chůzi

nebo dovednosti používat nástroje, ale také díky schopnosti vcítit se do situace a chování ostatních živočichů.[4](#)

Mnoho zvířat ale také využívalo přítomnosti lidí – jde o tzv. komenzály neboli „spolustolovníky“, kteří se zabydleli poblíž lidských sídel. (Komenzalizmus je typ biologické interakce mezi dvěma organismy, kdy jeden má ze vztahu prospěch, zatímco druhý není ovlivněn. – pozn. red.) Tato zvířata využívají lidmi vytvořená sídla, protože se jim v nich daří snadněji získat potravu. K tomu se zvířata musela naučit rozpoznávat význam gest nebo zvuku hlasu a podle toho přizpůsobit své chování. Jen tak mohli posoudit, zda jim od lidí hrozí, či nehrozí nebezpečí. Lidé a zvířata se od sebe tedy navzájem učili a ovlivňovali se.

Emocionální propojení

Nikdy se asi přesně nedozvíme, kdy naši předkové začali vnímat zvířata nejen jako pomocníky při lovu, strážce domova, dopravní prostředek nebo zdroj potravy a získali k nim osobnější vztah. Některé živočišné druhy měly nejspíše po mnoho tisíciletí vedle praktického využití pro naše předky i emocionální význam. Například John Bradshaw, známý britský antrozoolog, tedy vědec, který se zabývá vztahem mezi člověkem a zvířetem, popisuje zvláštní zvyky příslušníků kmene Awa Guaja.[5](#) Ti dodnes žijí ve státě Maranhão na severovýchodě Brazílie jako kočovný národ lovců a sběračů. Awa Guaja záměrně žijí v odloučení od civilizace, a proto díky nim můžeme poměrně dobře nahlédnout do pravěkého způsobu života. V tomto kmeni je běžné, že muži loví některé druhy opic. Pokud zabijí matky opičích mláďat, odnesou mláďě do vesnice. Ženy pak malé opičky ošetřují, krmí je předžvýkanou potravou a nakonec jim dávají ovoce a ořechy. Zatímco divoké opice jsou vyhledávanou specialitou, domácí opice se nikdy nejedí, ba dokonce mají ve vesnici podobné postavení jako děti. Chlapci si s nimi hrají a starší dívky jsou vedeny k tomu, aby se o ně staraly. V kmeni Awa Guaja je tím pádem jasně daný rozdíl mezi lovenými a domácími opicemi.

A pravděpodobně tomu tak bylo i v případě našich pravěkých předků. Praktický užitek a citová vazba existovaly současně, závisely na kulturním kontextu, preferenci určitého živočišného druhu a na

konkrétním zvířeti. Už tehdy muselo platit – stejně jako dnes –, že vlastní zvíře je nejmilejší, nepřátelštější a obecně nejúžasnější. Je nemožné si představit, že by pravěké komunity krmily a staraly se o mláďata zvířat, aniž by si k nim vytvořily hluboké citové pouto. Předpokládá se, že toto chování má duchovní kořeny: Péče o potomka přináší smíření s duchem matky, která byla zabita. Podle rakouského biologa Kurta Kotrschala, který se zabývá zejména chováním vlků (např. v knize *Vlk – pes – člověk*, KAZDA 2021), je spiritualita základem všech našich vztahů se zvířaty – a tedy potažmo základem lidského bytí.

Ve velmi starých kulturách existovala zvláštní raná forma náboženství tzv. animismus, kdy byla zvířata považována za posvátná, za tvory s posvátnou duší. S duší zvířat pak „pracovali“ léčitelé a kouzelníci, a pokud se šamani proměnili ve vybrané zvíře, mohli se pohybovat jako zvíře, vidět svět jeho očima a osvobodit se od vlastního těla. To jim umožňovalo předvídat budoucnost a radit při lovu. Díky přístupu do světa zvířat se kněží a šamani dokázali duševně i fyzicky očistit.

Mayové například věřili, že každý člověk má svého zvířecího strážného ducha a že toto zvíře je s člověkem tak úzce spjato, že smrt nebo zranění jednoho vždy ovlivní i druhého. Léčit pak mohli pouze šamani, kteří na sebe vzali duši ještě mocnějšího zvířete.

Genetické studie z posledních let ukazují, že společný vývoj lidí a psů musel začít před 30 000 až 40 000 lety, a mnohé nasvědčuje tomu, že pes se už od počátku domestikace stal nejlepším přítelem člověka a tak se k němu také přistupovalo.

Podle studie z roku 2018 vydané v časopise *Journal of Archaeological Science* je pravděpodobné, že se před 14 000 lety pravěcí lidé starali několik týdnů o nemocné štěně, než zemřelo.⁶ Lze tedy předpokládat, že už paleolitičtí lidé nepovažovali svého psa jenom za užitečného pomocníka a už tehdy měli – pokud se nemýlíme – ke svým zvířatům silné citové pouto. I tehdy byli psi považováni za domácí mazlíčky a jako s takovými se s nimi zacházelo – chovali se spíše pro potěšení než z nutnosti. Nemocné štěně nebylo svým majitelům k ničemu, a přesto se o něj starali, což naznačuje, že je motivoval soucit nebo empatie. Jinými slovy, citově se k němu vážali.

V Evropě byly dokonce objeveny hroby z tohoto období, v nichž leželi lidé a jejich psi bok po boku. Zda měli sloužit jako ochrana na cestě do říše mrtvých, nebo byli přidáni do hrobu jako věrní společníci, se už asi nikdy nedozvíme. Poloha koster člověka a psa v mnoha hrobech však svědčí o hlubokém a důvěrném vztahu – například v jednom hrobě na horním toku řeky Jordán měl zesnulý ruku na svém psovi tak, že to připomínalo objetí.

Důvěru a empatický vztah dokazují i vykopávky kolem Bajkalu na Sibiři, nejhlubšího sladkovodního jezera na světě. Před 5 000 až 8 000 lety byli psi pečlivě pohřbíváni vedle svých pánů, často byli ozdobeni obojky nebo jim byly dávány jiné předměty, například lžíce nebo poháry. To svědčí o tom, že lidé předpokládali, že i jejich duše po smrti žije. V jednom hrobě byl dokonce nalezen muž se svými dvěma psy, na každé straně ležel jeden. Chemické analýzy navíc ukázaly, že lidé a psi od jezera Bajkal jedli stejnou potravu.

Mnohem později, kolem roku 700 př. n. l., v Homérově eposu *Odyseia*, byl Odysseův pes Argos první, kdo pozná svého pána i po dvacetiletém odloučení. Ten sice přichází otrhaný jako žebrák, ale blízké pouto mezi nimi zůstává neporušeno – Odyssea to dojme k slzám. Existují tedy velmi rané náznaky toho, že lidé ve všech dobách své psy milovali a starali se o ně stejným způsobem jako my dnes.

Léčivé působení psů se poprvé projevilo v Egyptě a Indii. Tamější artefakty z doby kolem roku 3 000 př. n. l. svědčí o tom, že psům byly připisovány nadpřirozené schopnosti, které nešlo vysvětlit. Pes měl tehdy doprovázet na cestě do podsvětí a pomáhat chránit čisté duše v boji s duchy, kteří je chtěli po smrti posednout. Pársové v Indii stavěli před umírající lidi psy, aby se v okamžiku smrti mohli dívat do nevinných očí zvířete. Ve starověkém Řecku se říkalo, že psi jsou schopni absorbovat nemoci. Kvůli tomu byli psi umisťováni do postele k nemocným lidem a předpokládalo se, že se nemoc při fyzickém kontaktu přenesla na zvíře.

Na rozdíl od psů neexistuje mnoho informací o společné minulosti lidí a koček. Například nálezy z Číny ovšem dokazují, že kočky žily s lidmi velmi dlouho. Při vykopávkách neolitického sídliště našli archeologové pozůstatky dvou koček, které zřejmě žily mezi lidmi již

před 7 000 lety. Zajímavostí je, že nález pochází z usedlé zemědělské společnosti, což svědčí o tom, že lidé a kočky se sblížili během usazení člověka na jednom místě, kde začal hospodařit a ve větším množství skladovat obilí. Kočka byla pravděpodobně nutná, aby vyháněla myši a krysy.

Ve starém Egyptě byly sametové kočičí tlapky symbolem dlouhého života, štěstí a zdraví. První egyptští bohové buď měli kočičí vlastnosti, nebo je kočky alespoň ochraňovaly. Bastet, kočičí bohyně, dcera boha slunce Re, byla uctívána jako bohyně plodnosti, byla obvykle zobrazována jako napůl člověk a napůl kočka. Také u germánských kmenů byla kočka až do raného středověku považována za velmi vážený symbol plodnosti. Ve 13. století se však situace změnila a kočky byly spojovány s temnými silami. Lidé tenkrát věřili, že kočky rozšiřují mor a že činy kacíře a kočky jsou jedno a to samé. Kočky byly věšeny, ukřižovávány, a dokonce upalovány na hranici jako čarodějnice – následně byly ve střední Evropě téměř vyhubeny.

Stejně jako počátek domestikace koček, i ten koní se ztrácí v šeru dějin. K nějaké formě interakce docházelo pravděpodobně už před více než 100 000 lety, ale první koně byli domestikováni v euroasijských stepích až před 5 500 lety. Člověk se pak rozhodl vyrazet na hřbetě těchto plachých zvířat do bitev a podnikat výpravy.

Využívání koní šlo však mnohem dál – nejenže se využívali při práci na poli či na přepravování nákladů, ale poskytovali také maso, a dokonce se pilo i koňské mléko. Postupně byli koně šlechtěni, záměrně kvůli určitým vlastnostem, díky nimž se podíleli na lidském pokroku – stali se dopravními prostředky. Skytové, kteří žili jako kočovníci v euroasijských stepích v prvním tisíciletí před Kristem, dokonce pohřbívali nejhezčí hřebce se svými vládci. Skytové byli velmi zdatní jezdci, skuteční „koňáci“, jak bychom řekli dnes.

V řecké mytologii je kůň úzce spjat s bohy. Kentauři – napůl lidé, napůl hřebci – byli považováni za divoké, vznětlivé, bojovné a brutální tvory. V podobě souhvězdí Střelce se stali navždy nesmrtelnými. I další souhvězdí má původ v řecké mytologii: Pegas, okřídlený kůň, symbol nesmrtelnosti. A u Indoevropanů byl kůň dokonce nejvzácnějším obětním zvířetem – jeho hlava byla považována za božskou. Z hlavy pověšené nebo přibité na stromě se údajně dala předvídat budoucnost.

Dvě koňské hlavy na dřevěném štítu domu měly zahánět smůlu a zlo, například zásah blesku nebo povodně. Tento ochranný symbol lze dodnes mimochodem najít v logu jedné známé rakouské bankovní skupiny.

Na lavici obžalovaných

Ještě před několika staletími člověka zvířata obklopovala téměř na každém kroku. Ve středověku se například psi a prasata dokázali efektivně vypořádat s odpadky, což francouzskému králi Ludvíkovi VI., kterému se přezdívalo „Tlustý král“, způsobilo jisté potíže. Když totiž jeho syn projížděl v roce 1131 Paříží, vyhýbal se jeho kůň praseti, které právě hodovalo na odpadcích. Mladík z koně spadl a zlomil si vaz. Zarmoucený Ludvík pak vydal nařízení, které zakazovalo v celé Francii dávat odpadky psům či prasatům. Výsledkem bylo hromadění odpadků na ulicích a šíření epidemií.

Při bližším pohledu zjistíte, že celý vývoj lidské kultury a lidského myšlení byl tak úzce spjat se zvířaty, že jsme si o nich jen stěží mohli vytvořit jinou než velmi humanizovanou představu. Zvířata tak byla členy středověké právní obce a mohla vystupovat před soudem jako svědci i jako pachatelé. A tak se dokonce objevovaly soudní procesy namířené proti nim.

Jedním z nich byl případ z roku 1386, který skončil tím, že státní kat předvedl před šibenici prase, jež údajně jedním kousnutím zabilo tříměsíčního kojence. Proces je známý jako „tribunál ve Falaise“. V malé západofrancouzské vesnici je na nástěnné kostelní malbě zobrazeno prase krátce před oběšením, se smyčkou kolem krku a oblečené v saku a kalhotách.

Takové z dnešního pohledu podivné procesy se zvířaty vznikly spojením nejrůznějších pověr, starozákonních příkázání a dobového přístupu „oko za oko, zub za zub“. Každá křivda musela být vyrovnána, „aby se obnovila rovnováha vesmíru“, vysvětluje filozof Justin Smith. Smrt těchto zvířat smazala „skvrnu zločinu“. V té době navíc neexistovala tak zřetelná hranice mezi zvířaty a lidmi a bylo naprosto v pořádku přiznat zvířatům duši. Jednoduše se předpokládalo, že ten, kdo duši má, jedná úmyslně.

Zvíře dělá srdci dobře

Přestože o léčivém působení zvířat v raném středověku existuje jen několik anekdotických záznamů – většinou jde o aforismy či rčení a podobně –, domníváme se, že někteří vizionáři si už tehdy uvědomovali, jaký vliv má na naše zdraví vztah mezi člověkem a zvířetem.

Už německý minnesänger Walter von der Vogelweide věděl, že „zvíře dělá srdci dobře“. Ve 12. století se Hildegarda z Bingen zmiňovala o tzv. viriditas, což je slovo odvozené z latinského výrazu pro „zelený“, v překladu „zelená síla“. Tu chápala jako sílu přírody, která člověku může pomoci se uzdravit fyzicky i psychicky, pokud ji bude umět správně využívat. Podle Hildegardy z Bingen nám náš vztah k přírodě pomáhá uvědomit si její sílu. Sama si všímala nejen pozitivního vlivu samotné přírody, ale také vlivu zvířat. Dneska se jí například připisuje citát: „Dej člověku psa – bude mu dobře.“

Thérapie naturelle

První písemné záznamy, které dokazují pozitivní vliv zvířat na člověka, najdeme asi 200 let poté, na konci 13. století. Podle nich našli v malém belgickém městečku Gheel, které se nachází nedaleko Antverp ve Flandrech, duševně nemocní útočiště u zemědělců – částečně je u sebe nechávali z křesťanské lásky, částečně za úplatu. Rodiny se tak nemusely starat o své nemocné příbuzné a zemědělci měli zase k dispozici bezplatnou pomoc při práci v domácnosti či na poli a starosti o zvířata. Z toho se vyvinula zvláštní forma péče o duševně nemocné, které se říkalo „thérapie familiale“ nebo „thérapie naturelle“, což můžeme přeložit jako rodinná či přírodní terapie.

Dnes bychom v tomto případě nejspíš mluvili o sociálních farmách nebo „sociálním zemědělství“. O úspěšné integraci nemocných do života na statku, a především o úspěšném kontaktu se zvířaty vypovídá výrok Phillipe Pinela, lékaře ze slavné pařížské psychiatrické kliniky Salpêtrière. Ten prohlásil, že farmáři z Gheelu jsou mnohem kompetentnější než všichni lékaři, protože jednoduše poznali, jak by měla v budoucnu vypadat léčba duševně nemocných lidí.

Poslední kousek přírody

Po tisíce let chovali lidé zvířata z pragmatických důvodů. Psy využívali lovci či pastevci nebo tito věrní chlupáči na řetězu u domu hlídali majetek svých pánů. Za to dostávali nažrat. Kočky zase lovily myši a králíci představovali zdroj masa. Chovat zvíře jen pro potěšení je romantický přístup, který se rozšířil až na konci 18. století. V královských a šlechtických domech byli vždy nějací domácí mazlíčci, protože aristokracie si mohla dovolit chovat zvířata bez zjevného užitku. Pro Madame Dubarry, milenkou Ludvíka XIV., byli její psi skutečnými králi slunce. Marie Antoinetta milovala své psy až do poslední minuty svého života, a dokonce Napoleon se smířil s mopslíkem pojmenovaným Monsieur Fortune, který patřil jeho ženě Josefíně a který ho často vyzýval k souboji v manželském loži.

Na přelomu 18. a 19. století se móda chovat domácí zvířata rozšířila i mimo šlechtickou vrstvu. Vzmáhající se střední třída totiž napodobovala aristokracii a začala si pořizovat domácí zvířata jako znak svého postavení. Ušlechtilé kočky už tedy nelovily myši, ale staly se symbolem prestiže a psi s rodokmenem sloužili jako módní doplněk. S tím, jak se lidem ekonomicky dařilo lépe, vzrůstala i potřeba vlastnit atributy ilustrující jejich postavení – chtěli se odlišovat od těch, co si takové zvíře nemohli dovolit. Tato nová móda souvisela s rozvojem industrializace, kdy se obyvatelé venkova stěhovali do měst, kde si našli práci a zvíře si donesli do svých obývacích pokojů jako připomínku přírody.

Zoolog, zakladatel moderní etologie a nositel Nobelovy ceny Konrad Lorenz tušil, že touha po domácím zvířeti vychází z prastarého základního vzorce, totiž z touhy kulturního člověka po ztraceném ráji – divoké přírodě. Uprostřed divočiny jsme byli obklopeni původním prostředím a právě každé zvíře je jeho malou připomínkou – pes či vlk, kočka či levhart. Navzdory fascinaci novými stroji zůstala tedy hluboko v nitru člověka ukryta potřeba být v kontaktu s jinými živými tvory.

Odcizení začíná

V té době podléhali lidé natolik fascinaci mechanickými zařízeními a přístroji, že si mysleli, že i zvířata jsou konstruována podobně jako